

**EQUITAT, DIVERSITAT I USOS LINGÜÍSTICS
ALS LLIBRES DE TEXT**

**ORIENTACIONS PER A LES AUTORES, AUTORS
I EDITORIALS DE LLIBRES DE TEXT I ALTRES MA-
TERIALS EDUCATIUS**

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ	2
2.- OBJECTIUS GENERALS	4
2.1.- Ús del català en un marc educatiu plurilingüe	4
2.2.- Igualtat de possibilitats: l'equitat educativa i la igualtat de gènere	4
2.3.- Dret a la diferència: aprendre a ser i a conviure	5
3.- ÚS DEL CATALÀ EN UN MARC EDUCATIU PLURILINGÜE	7
3.1.- Algunes orientacions més concretes	8
4.- IGUALTAT D'OPORTUNITATS: L'EQUITAT EDUCATIVA I LA IGUALTAT DE GÈNERE	11
4.1.- L'equitat educativa	11
4.2.- La igualtat de gènere	11
4.3.- Orientacions generals	12
4.4.- Algunes orientacions més concretes	13
5.- DRET A LA DIFERÈNCIA: APRENDRE A SER I A CONVIURE	15
5.1.- Objectius específics	15
5.2.- Prejudicis i estereotips als llibres de text	17
5.3.- Algunes orientacions més concretes	18
6.- ALGUNES EXEMPLIFICACIONS QUE PODEN CONSULTAR-SE A INTERNET	21
6.1.- Ús del català en un marc educatiu plurilingüe	21
6.2.- Igualtat de possibilitats: l'equitat educativa i la igualtat de gènere	21
6.3.- Dret a la diferència: aprendre a ser i a conviure	22

1. INTRODUCCIÓ

En els darrers anys, s'ha fet palesa la necessitat que el sistema educatiu s'adeqüi a la creixent complexitat i pluralitat que ha anat adquirint la societat catalana. Trobar respostes als nous reptes educatius que plantegen els profunds canvis socials experimentats és un objectiu de primer ordre. Un objectiu que necessita d'una acció coordinada dels diferents agents socials i institucionals en cada àmbit territorial, com a complement imprescindible de l'acció educativa que duen a terme els centres docents. Una acció que ha de ser coordinada també amb les autores, els autors i les editorials de materials didàctics i llibres de text.

L'objectiu del present document és donar-los algunes orientacions perquè puguin aplicar la normativa vigent¹ i les recomanacions del Departament d'Educació referits a l'equitat educativa, el tractament de la diversitat i els usos lingüístics als llibres de text i als altres materials educatius. D'acord amb la voluntat de superació d'estereotips discriminatoris expressada en la normativa vigent, convé que en els llibres de text i en d'altres materials curriculars es transmeti informació que superi la discriminació produïda per raó de les diferències de sexe, de classe social, d'ètnia, de cultura, etc.

Es tracta, en definitiva i en resum, d'incrementar l'equitat i les possibilitats d'èxit educatiu, de millorar l'atenció a la diversitat potenciant centres i aules cada vegada més inclusives i de fer un esforç per eliminar del currículum i dels materials didàctics qualsevol manifestació d'intolerància, de visions estereotipades o de prejudicis sobre determinats col·lectius.

En aquest sentit, cal fer un primer aclariment molt important: no ens referim a orientacions per als materials d'aules d'acollida, ni específicament adreçades al treball amb alumnat amb necessitats educatives especials, ni a qualsevol altre col·lectiu específic; sinó que fem referència al currículum i als materials ordinaris, els que s'adrecen al conjunt de l'alumnat, ja que és tota la població que està preocupada per aquests reptes socials. Tots i totes hem d'aprendre a ser i a conviure en contextos cada vegada més complexos on, massa sovint, la diversitat, en lloc de ser un factor d'enriquiment, esdevé un element legitimador –o, almenys, tendenciosament justificador– de les desigualtats.

I encara unes darreres precisions, atès que ens adrecem al món de la edició. L'objectiu de no exclusió de cap dels dos sexes s'hauria d'assegurar en tot el procés d'elaboració dels llibres: des de les autores i autors fins a totes aquelles persones que, d'una manera o altra, tenen alguna responsabilitat en la presa de decisions sobre el llibre (direcció editorial, equips o persones que han de fer l'assessorament pedagògic, de llenguatge, etc.). És fonamental que totes les persones que intervenen en l'elaboració dels textos corresponents a les diferents

---

¹ Entre altres, i de manera especial, la *Ley orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación* i la *Ley orgánica 3/2007 de 22 de mayo para la igualdad efectiva de mujeres y hombres*.

àrees i als diferents nivells de l'ensenyament, tinguin clarament fixat l'objectiu d'evitat qualsevol discriminació per raons de sexe.

Tantmateix, les observacions contingudes en aquest document referits a l'equitat educativa, el tractament de la diversitat i els usos lingüístics, haurien de ser tinguts en compte tant en l'elaboració de nous llibres i materials com en les revisions dels llibres i manuals actualment en ús. És recomanable que no es pretengui només un canvi superficial dels estereotips més exagerats i més visibles, sinó també els aspectes més subtils i connotats.

2.- OBJECTIUS GENERALS

Agrupem en tres eixos els objectius que ens han de permetre garantir la inclusió escolar i, en definitiva, la cohesió social:

2.1.- Ús del català en un marc educatiu plurilingüe

Cal potenciar la llengua catalana i consolidar-la com a llengua vehicular i de comunicació del sistema educatiu, i com a factor de cohesió social, en un marc educatiu plurilingüe. Davant la nombrosa presència d'alumnat d'origen estranger, amb llengües maternes diferents del català, aquesta és una qüestió que pren una especial rellevància.

L'ús del català no es pot deslligar d'altres consideracions sobre usos lingüístics als quals ens referirem més endavant. D'altra banda, *el llenguatge és com un mirall que reflecteix la societat que l'utilitza: una eina que vehicula el nostre pensament, organitzant-lo i estructurant-lo, incorporant creences, valors, prejudicis i estereotips. Per això, la persistència de pràctiques discriminatòries en l'ús del llenguatge no és cap altra cosa que un senyal de la presència generalitzada de sexisme en la nostra cultura*². I com a tal instrument és utilitzat per a la transmissió de les formes de vida social en els llibres de text.

Per assolir aquest objectiu es requereix que els materials curriculars:

a) posin de relleu la importància del català, també com a eina de comunicació i de cohesió social;

b) destaquin l'enriquiment que suposa per a tots plegats l'actual context multilingüe, i les noves oportunitats i possibilitats que ens obre, i siguin sensibles tant al cultiu d'actituds favorables com a l'eradicació de tota mena de prejudicis lingüístics.

2.2.- Igualtat de possibilitats: l'equitat educativa i la igualtat de gènere

Una societat democràtica que respecta els drets de tots els infants, ha d'aspirar a una equitat educativa que redueixi, de manera molt significativa, els actuals índexs d'alumnat que acaba l'escolaritat obligatòria sense assolir les competències bàsiques. Aquesta situació afecta especialment els col·lectius més vulnerables, susceptibles de més risc d'exclusió social. Si la primera finalitat del sistema educatiu ha de ser garantir la cohesió social, caldrà garantir en primer lloc l'equitat educativa i la igualtat d'oportunitats per a tot l'alumnat, amb independència de les seves circumstàncies.

---

² INSTITUT CATALÀ DE LES DONES I SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (2005): *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Pot consultar-se a: <http://www6.gencat.net/llengcat/publicacions/marcar/docs/marcar.pdf>

En parlar d'equitat cal destacar de manera especial la desigualtat més important i més antiga que afligeix encara la meitat de la humanitat. Ens referim a la discriminació per raó de gènere. Es cert que en els darrers anys s'han experimentat canvis, sobretot en les imatges, i en molts casos, no en tots, els llibres respecten el dret a la igualtat d'oportunitats entre els sexes, reconegut a nivell formal per les institucions polítiques i socials i per les lleis del nostre país.

Però la voluntat expressada formalment no sempre s'ha reflectit en la pràctica: la veritat és que continuen presentant estereotips socials -de sexe i d'altra mena- que resulten discriminatoris. Això, tant en els continguts dels textos escrits com en els dibuixos i en les fotografies. El model de persona a que es presenta és un exemple de la manera de pensar, de parlar, d'actuar, de relacionar-se, etc. fonamentada en una visió androcèntrica i etnocèntrica, és a dir, en una visió segons la qual l'home dominant, de cultura occidental, blanc, classe mitjana o alta és el protagonista i el model estandaritzat de tot allò que és presentat en els llibres.

Només amb un esforç continuat, iniciat ja en els primers anys de l'infant, de desactivació d'estereotips sexistes, podrem assolir aquesta igualtat primordial en dignitat, en drets i en possibilitats. Sabem que el repte és social, que no depèn només del treball a les aules i, tanmateix, no tenim cap dubte que les expectatives del professorat, les pràctiques docents, el currículum explícit i ocult dels centres educatius, poden ajudar significativament a caminar, més o menys de pressa, en aquesta direcció.

Per assolir aquest objectiu es requereix que els materials curriculars:

a) presentin de manera unívoca, tant en els aspectes icònics, com en els textuals, tant en els aspectes explícits com en els implícits, el reconeixement de la igualtat en dignitat de totes les persones com a condició bàsica per a l'equitat i la igualtat de possibilitats,

b) tinguin en compte, de manera efectiva, l'objectiu fonamental de l'educació obligatòria que tothom assoleixi les competències bàsiques en finalitzar-la, independentment de la seva condició, per raó de gènere o per la seva cultura;

b) proposin activitats i exercicis que tinguin en compte els diversos nivells de l'aula, amb una particular atenció envers l'alumnat amb majors dificultats,

c) exemplifiquin l'aplicació d'estratègies i metodologies que permetin al professorat donar una resposta més ajustada a les peculiaritats dels grups heterogenis d'alumnat (grups cooperatius, treball per projectes...).

2.3.- Dret a la diferència: aprendre a ser i a conviure

S'entén que, del dret a la diferència, n'ha de derivar el respecte i l'atenció a la diversitat que han d'estar garantits des del sistema educatiu. L'alumnat d'un centre, d'una classe, és sempre divers, i la presència de fills i filles de famílies immigrades procedents de diferents països aug

menta aquesta diversitat i la fa més complexa. La resposta de l'escola davant aquesta diversitat és un nou repte, al qual donen resposta la coeducació, l'educació intercultural i l'educació antiracista, adreçades no només als centres amb percentatges elevats d'alumnat estranger, sinó al conjunt del sistema educatiu, a tots els centres i a tot l'alumnat, atès que tots formem part d'una societat cada vegada més diversa.

Per assolir aquest objectiu es requereix que els materials curriculars:

a) posin de relleu la necessitat d'aprendre a ser i aprendre a conviure;

b) proposin activitats i exercicis que tinguin en compte la necessitat d'identificar i eradicar estereotips i prejudicis –comença, així com actituds i comportaments discriminatoris o excloents per raons culturals, de gènere, d'orientació sexual, o altres;

c) exemplifiquin l'aplicació d'estratègies i metodologies socioafectives que permetin al professorat donar una resposta més ajustada a les necessitats d'un treball educatiu que acompanyi l'alumnat, tant en la seva construcció identitària com en l'aprenentatge de la convivència, la del respecte a l'altre i d'un civisme crític i responsable.

Així doncs, els reptes educatius de la inclusió escolar i de la cohesió social, a què hem fet referència, comporten la necessitat de disposar d'instruments -entre els quals, i de forma molt significada, els llibres de text- que puguin facilitar i propiciar l'atenció a la diversitat des del disseny de situacions d'aprenentatge accessibles i adequades a alumnat molt diferent entre si. Aprenentatge que ha de realitzar-se en uns entorns escolars i en unes aules de composició sovint molt heterogènia que, tanmateix, han de facilitar l'accés personalitzat a aquests aprenentatges per part de tot l'alumnat, sense exclusió.

En resum: L'objectiu que es pretén aconseguir amb aquestes indicacions no es altre que adequar els llibres de text i materials a una societat que s'esforça a eliminar qualsevol discriminació, no tan sols a nivell gràfic i de forma mecànica, sinó també a partir del discurs de fons, que és, de fet, el que reflecteix els esquemes a través dels quals s'interpreta la realitat.

3.- ÚS DEL CATALÀ EN UN MARC EDUCATIU PLURILINGÜE

Com es manifesta al document annex al *Pla per a Llengua i la Cohesió Social* de la Subdirecció General de Llengua i Cohesió social anomenat "La situació de la llengua als centres educatius: actuacions per consolidar-la i potenciar-la"³, "en general, les diverses fonts d'informació confirmen que, en aquest moments, la llengua catalana és força lluny de la plena normalització en l'àmbit de l'ensenyament no universitari. Igualment es pot afirmar que una part de l'alumnat, amb independència de la llengua o llengües familiars, en acabar l'ensenyament obligatori no pot utilitzar en igualtat de condicions les dues llengües oficials".

Per tant, cal potenciar la llengua catalana com a llengua vehicular en un marc educatiu plurilingüe. Per aquest motiu, es posa èmfasi en el mateix document annex: "l'escola catalana ha de garantir el coneixement i el domini del català i del castellà, també de l'anglès", al mateix temps que "ha d'impulsar el plurilingüisme a partir de l'aprenentatge de diferents llengües europees; i ha de facilitar un espai educatiu respectuós de la diversitat lingüística i cultural que conforma la nostra societat, potenciant, quan sigui possible, l'aprenentatge de les llengües de la nova immigració".

La llengua catalana s'ha de considerar, doncs, com un factor de cohesió social en un marc educatiu plurilingüe. Cal reivindicar, per tant, el dret que té tot l'alumnat al coneixement i ús de la llengua catalana com a eina de cohesió social, amb independència del seu origen, més que posar l'accent en la seva l'obligatorietat.

L'aprenentatge de la llengua catalana per part de l'alumnat d'origen familiar estranger ha d'estar significativament lligat amb els seus contextos quotidians i, de la mateixa manera que cal garantir la incorporació d'aquest alumnat (com qualsevol altre) en aules inclusives, també cal garantir les continuïtats lingüístiques entre l'aula d'acollida i l'aula ordinària, i amb el conjunt de l'entorn educatiu.

Entenem que els llibres de text poden contribuir a desenvolupar aquest plantejament, i poden proposar models que diversifiquin els usos lingüístics, que mostrin la normalitat de l'ús del català en qualsevol context i situació d'ús, reforçant la funció específica del projecte lingüístic de centre d'incidir en aquests usos i de consensuar unes regles de joc per als usos públic i institucional de la llengua que es produeixen a l'escola.

En resum: cal potenciar la llengua catalana com a llengua vehicular i factor de cohesió social en un marc educatiu plurilingüe. Tot i que sabem que aquest repte va més enllà de les possibilitats d'una determinada concepció i disseny dels llibres de text, és evident que els materials educatius poden incidir-hi –i han de fer-ho- de manera ben significativa.

---

³ Veure http://www.xtec.net/lic/intro/documenta/annex4_llengua.pdf. Es recomana tenir en compte la totalitat dels continguts i reflexions contingudes en aquest document.

3.1.- Algunes orientacions més concretes

⇒ 1.- Potenciació d'activitats per incentivar l'ús de la llengua catalana.

- Promoure actuacions que propiciïn la reflexió sobre la situació de la llengua catalana en el nou context sociocultural de la Catalunya actual.
- Promoure l'ús del català en debats, col·loquis, exposicions, presentacions en públic, ...

2.- Evitar els usos sexistes del llenguatge. És fonamental que hi hagi una correspondència entre el contingut i la forma d'expressió. En el cas dels estereotips, la forma no és una qüestió secundària, sinó que expressa exactament els trets discriminatoris.

- L'expressió icònica. Cal que les expressions icòniques transmetin un missatge i presentin unes situacions i actituds de la vida real que superin estereotips
  - Procurar que quan es reproduïxin situacions de la vida humana hi siguin també representats equitativament tots dos sexes, que no magnifiquin ni ridiculitzin cap dels dos sexes, que no atribueixin sistemàticament a un dels dos sexes uns papers socials o professionals que tant poden ser exercits per homes com per dones.
  - Presentar els fets, passats o presents, en fotografies, gravats o dibuixos tal com són, evitant que ningú no pugui interpretar aquesta presentació sempre com una aprovació, ni explícita ni implícita.
- L'expressió escrita⁴. Quan es parla d'evitar la discriminació per raó de sexe en la llengua, es recomana afavorir una "tendència" o l'equilibri en l'ús gramatical del gènere; s'aconsella de cercar fórmules noves i innovadores que aportin solucions alternatives i tempteigs, a fi que el seu ús continu i selectiu (i el temps) actuï com a sancionador a favor d'aquelles innovacions més clares i fluïdes que reflecteixin el llenguatge la simetria en el tracte igualitari d'ambdós sexes
  - Reduir la forma del masculí genèric tant com es pugui, procurant, però, evitar expressions carregoses, sobretot si s'han de repetir diverses vegades. S'ha de reduir l'ús del masculí amb sentit genèric, especialment el plural, tot i haver-se presentat alguns arguments a favor, com són el d'interpretar el mot amb "gènere no marcat" (donant per entès que hi són presents els dos sexes), i el de donar més fluïdesa al llenguatge.
  - Aprofitar al màxim els mecanismes de la llengua catalana que donen possibilitats en sentit contrari, és a dir, d'indefinió respecte al sexe. Per exemple, mots que tant serveixen per al masculí com per al femení; mots col·lectius; expressions ambigües pel que fa al sexe, etc.

⇒ 3.- Evitar l'etnocentrisme i els prejudicis en relació als usos lingüístics.

- Mostrar els elements compartits i les diferències entre el nostre sistema d'escriptura i altres sistemes (alfabets consonàntics, sil·làbics, ideogràfics) a través d'activitats que siguin respectuoses amb tots els sistemes d'escriptura i la seva independència amb la llengua en si mateixa:
  - Evitar d'establir jerarquies o evolucions entre sistemes d'escriptura.
  - Mostrar el caràcter estètic i artístic que altres cultures donen a l'escriptura.
- Evitar reproduir als llibres de text prejudicis que no tenen cap fonament científic, per exemple:

---

⁴ Trobareu més informació sobre aquest punt a la publicació ja esmentada INSTITUT CATALÀ DE LES DONES I SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (2005): *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Pot consultar-se a: <http://www6.gencat.net/llengcat/publicacions/marcar/docs/marcar.pdf>

- Que hi ha llengües més importants que d'altres (per raons quantitatives, de poder, de lloc que les seves comunitats ocupen en el món, etc.). Les llengües són totes igualment importants per a la gent que les parla.
  - Que el nombre de parlants és la raó més important per valorar una llengua.
  - Que les llengües sense escriptura no són llengües.
  - Que els dialectes són formes que no arriben a ser una llengua.
  - Que hi ha dialectes que són millors que d'altres.
  - Que la parla meridional del castellà (sud d'Espanya i Amèrica) és un dialecte, mentre que la septentrional és la llengua (tenint en compte que la majoria d'alumnat de centres parla un castellà no septentrional).
  - Que la parla del jovent és restringida, limitada, pobra...
- Evitar estigmatitzar la parla de l'alumnat:
    - Evitar tractar d'incorrecte l'ús d'una llengua.
    - Evitar posar exemples de parla incorrecta a partir de trets dialectals americans o del sud d'Espanya en el cas del castellà, o de la resta de dialectes no centrals en el cas del català.
  - Insistir en la igualtat funcional de totes les llengües del món (com de totes les cultures): totes serveixen per al mateix, compten amb procediments per poder crear les formes que necessiti la seva comunitat per representar la realitat, els sentiments, els pensaments, les matemàtiques, la informàtica, la física quàntica...
  - Destacar que la pèrdua de les llengües, la unificació de les llengües, empobreix la humanitat. El valor de la igualtat funcional no s'ha de confondre amb la crítica a la uniformitat: no n'hi ha prou amb una llengua perquè valorem la diversitat de pensament, la creativitat expressada en les diferències que hi ha entre les llengües, la bellesa que expressen i el capital històric i cultural que acumulen

⇒ 4.- Donar un enfocament més transversal al treball de la llengua.

- La llengua no només es treballa a la classe de llengua. Cal, per tant, que hi hagi reflexió lingüística en altres assignatures, per exemple, sobre els textos que es demana que es llegeixi o es produeixi.
- Incorporar a les àrees no lingüístiques del currículum la diversitat de textos i de situacions comunicatives: la narració d'un fet històric, la descripció de l'hàbitat d'un animal, les instruccions per fer un estri, l'explicació d'un fenomen observat, l'argumentació d'un punt de vista...
- També cal incorporar estratègies relacionades amb el treball sobre continguts que poden ser tractats a les àrees curriculars no lingüístiques: estratègies cognitivolingüístiques (justificar, descriure, definir, resumir, demostrar...), estratègies de processament de la informació (localitzar informació, seleccionar-la, valorar-la, organitzar-la, comunicar-la, citar-ne les fonts...).

⇒ 5.- Incorporar les llengües d'origen dels immigrants a algunes activitats, per tal de crear a través dels projectes plurilingües espais de valorització de les competències prèvies de l'alumnat nouvingut.

⇒ 6.- Plantejar el treball lingüístic des d'una perspectiva que s'acosti a les propostes de l'ensenyament multinivell.

- Crear materials i propostes didàctiques amb diferents nivells i tipus d'exigència respecte a les competències lingüístiques i comunicatives necessàries en l'alumnat per fer-los servir.
- Treballar la llengua amb diferents objectius i explicitar-los: objectius pràctics (comunicar-se, fer coses amb paraules) i metalingüístics (reflexionar sobre els usos, fer hipòtesis sobre el funcionament de la llengua i extreure conclusions a través de la manipulació de materials lingüístics).

⇒ 7.- Algunes indicacions en relació als objectius metalingüístics.

- No confondre usar la llengua amb reflexionar sobre el seu ús.
- Posar les activitats de reflexió metalingüística (gramàtica) al servei de la resolució de problemes que posa una activitat pràctica i comunicativa.
- No plantejar activitats gramaticals aïllades, sense emmarcar-les en la dinàmica d'una activitat de comunicació real, amb materials reals d'ús de la llengua.

4.- IGUALTAT D'OPORTUNITATS: L'EQUITAT EDUCATIVA I LA IGUALTAT DE GÈNERE

4.1.- L'equitat educativa

Parlar de l'existència de diversitat a l'aula remet a una idea àmplia i genèrica del concepte: l'alumnat és per definició (com tots els grups) divers. Més enllà de la presència d'alumnat d'origen immigrat, qualsevol grup d'infants o d'adolescents presenta diferències: de gènere, de capacitats, de motivacions, d'interessos, d'expectatives, de bagatges, d'actitud, de personalitat... La presència d'alumnat de procedències diverses augmenta aquesta varietat.

L'escola ha d'assumir i gestionar aquestes diversitats i atendre les necessitats individuals, fent especial atenció a les situacions de vulnerabilitat. I la manera de fer-ho es basa en el reconeixement d'aquesta, la identificació de les necessitats individuals i l'adequació de les pràctiques educatives per tal de donar un tracte equitatiu que garanteixi la igualtat d'oportunitats de tot l'alumnat. Les aules inclusives són aquelles que inclouen o poden incloure, efectivament i eficaçment, tot l'alumnat, siguin quines siguin les seves característiques, i que, per tant, permeten a l'alumnat més vulnerable accedir a la igualtat d'oportunitats, de competències bàsiques i, per tant, de possibilitats.

Hi ha moltes tècniques i estratègies d'atenció a les necessitats educatives dels més desafavorits que permeten millorar l'equitat escolar i que incideixen en la reducció del nombre d'alumnes que no assoleixen les competències bàsiques: el treball cooperatiu, el treball per projectes, els grups interactius de les comunitats d'aprenentatge... Els llibres de text han de suggerir, facilitar, potenciar l'ús d'aquestes estratègies en lloc de dificultar-les.

4.2.- La igualtat de gènere

El repte fonamental per a la cohesió escolar i social és la incorporació de tot l'alumnat, siguin nois o noies, siguin quines siguin les seves necessitats, i siguin quins siguin els seus factors de diversitat a l'aula ordinària, en condicions d'igualtat d'oportunitats. En aquest procés d'incorporació, l'adaptació curricular és, sense cap dubte, una bona eina, però mai no ha de substituir, sinó que ha de facilitar l'objectiu d'accedir al currículum normalitzat.

Fer descobrir a l'alumnat el dret i la capacitat que tenen les persones, homes i dones, a viure en igualtat de possibilitats i des de la igualtat de drets i de dignitat, ha de ser un dels objectius d'aquesta educació per a la igualtat de tots els éssers humans. I cal fer-ho des de la seva experiència vital més propera: la família, l'escola, el lleure. Cal fer adonar als infants que aquest dret no es respecta ni en la nostra realitat més immediata ni en altres més llunyanes: la dona viu encara, també en les nostres societats, en una situació de desigualtat i discriminació enfront de l'home. I quan alguna altra circumstància (social, cultural...) pot

suposar un risc d'exclusió, llavors les dones són doblement discriminades: per aquesta circumstància, i pel fet de ser dones, com acostuma a passar malauradament en el cas de moltes dones de grups minoritaris o immigrants.

Quan, a partir dels nostres trets culturals, s'afirma que en els llibres de text hi ha elements discriminatoris per raó de sexe, es vol dir que, tant en el contingut com en la forma, hi predominen aspectes de diversa índole referits a la manera de pensar i d'actuar que s'han associat al fet de pertànyer al sexe masculí. El sexisme s'esdevé quan s'atorga poder a un sexe per damunt de l'altre, de manera que totes les qualitats que es donen com a positives del primer pressuposen les del segon com a negatives, de menys importància o excloents.

En els llibres de text aquest poder d'un sexe per damunt de l'altre, del masculí per damunt del femení, es tradueix, entre altres, en els aspectes següents: En la presència/absència masculina i femenina, tant en els textos escrits com en les imatges de tota mena; en la forma de presentar els continguts conceptuals, els procediments o els valors; en els exercicis i les recomanacions que s'adrecen a l'alumnat i al professorat. En general no es tracta de trets aïllats, sinó que tots, en conjunt, configuren una concepció del món, de les persones i de les coses, de caràcter androcèntric, que constitueix el model de vida social que els llibres transmeten mitjançant diverses formes de llenguatge (escrit, icònic, explícit, implícit...).

Pel que fa a la modificació dels continguts curriculars que fins ara han seguit el model de masculinitat dominant, cal vetllar també per incorporar els sabers de les dones al coneixement i a la realitat quotidiana i valorar-los convenientment.

- Atès que les dones han ocupat un lloc diferent als homes en l'estructura social i en la història, els coneixements acumulats per les dones responen a les experiències diferents que han tingut a la vida i als espais socials que han ocupat.
- Les dones, mitjançant la seva experiència, han acumulat sabers de dos tipus: una saviesa que, en determinats moments històrics, ha coincidit amb el saber oficial i uns sabers que, en la majoria dels casos, han circulat al marge del saber oficial, en els àmbits de la vida privada o, fins i tot, en àmbits exclusius de dones.
- Cal remarcar la importància dels coneixements de les dones relacionats amb la cura d'altri. Aquests sabers no són un conjunt de pràctiques casolanes, de coneixements desconectats, apresos per transmissió oral de mares a filles, sinó que es tracta d'un conjunt organitzat de coneixements, amb un cert grau de consistència interna, que s'han anat elaborant i adaptant a les necessitats de cada moment històric. És a dir un conjunt d'idees sobre les tasques que cal portar a terme per al bon funcionament de la vida, les unitats familiars i el benestar de les persones.

4.3.- Orientacions generals

Per tant, cal provocar l'empatia de tot l'alumnat cap a aquestes situacions de reconeixement de la igualtat en dignitat i de potenciació de la igualtat de possibilitats en les quals estem tots implicats, amb la finalitat de fomentar de manera progressiva la consciència d'una ciutadania global, justa i compromesa. Per això, per millorar la significativitat dels aprenentatges i la implicació i motivació de l'alumnat, a l'hora de dissenyar les programacions concretes d'aula, però també els llibres de text i els materials curriculars caldrà posar l'èmfasi en:

- L'autenticitat i la significació dels continguts (connectar amb les vides de l'alumnat)
- Tot allò que constitueix el context d'aprenentatge de l'alumnat, i tot allò que li permet contextualitzar els aprenentatges en un entorn determinat.
- L'experiència personal, incorporant propostes, activitats i experiències del món real de l'alumnat.
- La col·laboració i les relacions positives entre l'alumnat (que ha d'aprendre *dels altres i amb els altres*), cap a una fita general de desenvolupament d'habilitats de solució de problemes i d'habilitats comunicatives.
- El valor de la participació des de la perspectiva i des de les possibles aportacions de tots i cadascun dels i de les alumnes.
- L'adequació a la cronologia i al desenvolupament de l'alumnat, proporcionant experiències educatives adequades a la seva edat i a les seves habilitats.
- L'orientació cap al futur, oferint a l'alumnat una "bona imatge", no esbiaixada per raó de gènere, de com s'han de preparar per a esdeveniments, expectatives, activitats, ocupacions... de cara al seu futur.
- La creació d'expectatives i oportunitats clares i orientades a fi que l'alumnat tingui consciència sobre com i perquè aprenen i puguin comunicar les seves preferències i necessitats.

4.4.- Algunes orientacions més concretes

⇒ 1.- Presentació adequada dels models de vida social.

- Tenir en compte que el llibre de text ha d'ajudar a entendre la realitat tal com és, tal com la viuen o la poden viure les persones que fan servir el llibre. Aquest ha de presentar la realitat en tota la seva dimensió, sense exclusions, i encara que moltes vegades hagi de mostrar unes situacions estandarditzades, aquestes mai no han de representar una realitat distorsionada a partir de la discriminació.
- Tenir en compte també que el llibre de text, com qualsevol altre mitjà de comunicació, no tan sols reflecteix la realitat, sinó que, a més a més, la construeix o ajuda a construir-la. D'aquí la seva important funció educativa, que no es limita a una mera transmissió d'informacions.
- Tenir present qualsevol manifestació de la conducta humana en cadascun d'aquests àmbits o qualsevol valoració de les activitats que s'hi impliquen, per exemple, és important que apareguin dones metgesses en les llibres de text, però també és molt important la valoració social que se'n faci atorgant a la dona una posició equiparable als homes que exerceixen la mateixa professió.
- A llarg de la història, les dones han participat en espais de coneixement i de producció, han tingut experiències i pràctiques diferenciades dels homes, i algunes d'elles han estat dones amb autoritat en la seva època. Cal recuperar aquestes pràctiques femenines perquè serveixin de models de referència durant el procés de construcció de la personalitat.

⇒ 2.- Per tal d'incorporar en el llibre de text els plantejaments de l'ensenyament multinivell cal presentar unitats estructurades en diferents nivells i opcions i incorporar diferents possibilitats de treball per al professorat i l'alumnat:

- Presentar la informació a través de diferents canals: escrit, imatges, etc.
- Presentar múltiples propostes i possibilitats d'expressió i d'implicació de l'alumnat en la tasca.
- Presentar tasques i exercicis de diferent nivell de complexitat en relació a uns mateixos continguts d'aprenentatge, sempre en el marc d'aules inclusives i com a vies d'accés al

mateix currículum, i no per a la creació de grups homogenis i la generació de currículums paral·lels.

- Mostrar unes fites d'aprenentatge (sobre continguts i/o objectius educatius) formulades de manera força genèrica. Es pretén que tots i cadascun dels i de les alumnes de la classe progressin en l'assoliment d'aquestes fites.
- Presentar diferents opcions d'activitats per a l'avaluació del progrés de l'alumnat, sense renunciar a l'exigència de nivells.
- Presentar diferents opcions sobre indicadors d'avaluació (evidències de progrés, objectius didàctics, etc.) de major a menor complexitat com a propostes a seleccionar per avaluar l'alumnat segons el seu nivell inicial de competències. Es pretén que cada alumne i cada alumna sigui avaluat justament –segons les seves possibilitats- i que pugui experimentar l'èxit en l'aprenentatge. És important explicitar a l'alumnat aquests indicadors perquè sàpiquen com s'avaluarà.

⇒ 3.- El llibre cal que mostri al professorat la forma de generar aquestes opcions de treball de l'alumnat (exemples, procediments d'ús, etc.). Ha de presentar exemples d'ús del mateix llibre per a facilitar al professorat la confecció de programacions multinivell.

⇒ 4.- El llibre de text ha d'incloure orientacions i descripcions de procediments sobre com propiciar la participació de l'alumnat en activitats generals a l'aula i per a facilitar el seu accés als continguts que s'hi presenten.

⇒ 5.- Incloure exercicis que permetin a l'alumnat d'altres orígens mostrar els seus coneixements i habilitats, i que puguin realitzar millor que els seus companys i companyes (plantes d'altres continents, llengües...); facilitar, sempre que hi hagi ocasió, la incorporació activa de l'alumnat nouvingut.

- Combatre la idea etnocèntrica "si no saben el que nosaltres sabem, és que no saben". Reconèixer l'alumnat estranger com a portador de coneixement.
- Afavorir la idea que la presència de nou alumnat és positiva perquè augmenta la riquesa d'informació del grup.
- Proposar exercicis amb poca exigència lingüística i amb elements bàsics per a algú que acaba d'arribar.
- Facilitar material (un CD, per exemple) amb informacions bàsiques per a la primera acollida i per orientar-se d'entrada, de forma visual i traduïdes a les llengües més comuns de la immigració: mapes, èpoques històriques...

⇒ 6.- Proposar exercicis pensats per a aules amb alumnat d'origen cultural familiar divers:

- Posar en comú coneixements, experiències...
- Buscar semblances (fonamentalment, més que no pas diferències) entre les diferents tradicions culturals.

5.- DRET A LA DIFERÈNCIA: APRENDRE A SER I A CONVIURE

Un país socialment cohesionat ha de partir del reconeixement de la pluralitat existent en tota societat complexa i de la voluntat per establir vincles de solidaritat i per fomentar la convivència entre els seus ciutadans i ciutadanes en els valors democràtics. En aquest sentit, l'educació intercultural no s'ha de plantejar com una qüestió que només afecta aquells centres amb alumnat de diferent procedència cultural, sinó que és un element fonamental del currículum de tot l'alumnat ja que posa de manifest la necessitat de treballar per construir un model de societat obert i més democràtic, respectuós amb els drets de les minories. Cal, doncs, promoure la reflexió sobre l'acció educativa dels centres per tal que els respectius projectes educatius recullin el repte de l'educació intercultural i que aquesta impregni la seva acció. Tot això implica un canvi de perspectiva a l'hora d'abordar els continguts culturals de la nostra societat i, en conseqüència, afecta tot el currículum, tot el professorat i totes les institucions educatives.

5.1.- Objectius específics

L'educació intercultural que postulem hauria de considerar els següents objectius:

- **Desenvolupar la consciència d'igualtat:**
  - Afavorir l'adquisició d'una consciència d'igualtat en dignitat de tots els éssers humans per damunt de qualsevol diversitat o contingència: gènere, cultura, nacionalitat, religió, llengua...
  - Afavorir l'adquisició d'una autoestima personal, cultural i acadèmica positiva de tot l'alumnat. Això implica mostrar expectatives positives respecte les possibilitats de l'alumnat de cultures familiars minoritàries.
  - Afavorir la integració escolar de tot l'alumnat, vetllant per obtenir el màxim rendiment escolar, especialment dels més vulnerables, amb l'aportació d'estímul rics, variats i complementaris.

- **Conèixer i respectar les diverses cultures:**
  - Valorar les aportacions de l'alumnat procedent d'altres cultures. Valorar els aspectes positius i les aportacions de totes les cultures.
  - Identificar-se amb la pròpia tradició cultural, però mantenir una actitud oberta que permeti incorporar els elements positius d'altres perspectives culturals.
  - Superar prejudicis respecte a persones i grups d'ètnies diferents.
  - Desenvolupar un esperit crític i constructiu que permeti analitzar els aspectes positius i negatius tant de la pròpia cultura com de les dels altres.

- **Potenciar la cultura del diàleg i la convivència:**
  - Desenvolupar els processos d'autoregulació de la conducta que impliquen el respecte i la tolerància envers les diferències.
  - Educar per a la resolució positiva dels conflictes.
  - Vetllar per la comunicació entre l'alumnat i les famílies de diferents cultures.
  - Potenciar les habilitats socials per facilitar una convivència harmònica.
  - Aconseguir la integració socioafectiva de tot l'alumnat.

- Acompanyament educatiu en el procés de **construcció identitària**:
  - Ajudar a descobrir i a potenciar tant la feminitat com la masculinitat que tots i totes portem a dins.
  - Ajudar a identificar i superar els prejudicis sexistes o sobre les orientacions sexuals de les persones
  - Acompanyar educativament en l'anàlisi crítica davant els essencialismes identitàris i facilitar l'assumpció responsable dels sentiments de pertinença múltiple a grups o comunitats de qualsevol ordre.
  - Reforçar l'autoestima dels infants pertanyents a grups minoritzats de manera que no hagin de refugiar-se en replegaments i confrontacions identitàries.
  - Facilitar una educació dels sentiments identitàris i de pertinença que destaquï la complexitat i la possibilitat de pertinences múltiples i simultànies. Destacar sempre més els punts i els objectius que tenim en comú que no pas allò que ens diferencia i enfronta.

Per tant, la premissa fonamental per a una educació cívica intercultural ha de ser la consideració de la igualtat en dignitat de tot l'alumnat de l'escola per sobre de qualsevol diferència, de la mateixa manera que cal tenir present la igualtat de tots els ciutadans i ciutadanes de la nostra societat. És fonamental, per tant, educar en la convicció de la igualtat humana i contra qualsevol tipus d'exclusió.

Però això no es contradiu, sinó que es complementa, amb la necessitat de considerar el dret a la diferència i el respecte a les seves manifestacions. Els factors de diversitat, allò que ens fa diferents els uns dels altres, són múltiples i és aquesta multiplicitat de diferències el que cal contemplar, sense caure en cap reduccionisme culturalista. És evident que els aspectes culturals són importants, però la cultura és només un dels possibles factors de diversitat; n'hi ha d'altres de tant o més rellevants. Per exemple la igualtat de gènere, els condicionants socioeconòmics (molt especialment en les situacions de vulnerabilitat o de risc d'exclusió social), la pertinença a un determinat grup d'edat (molts processos i comportaments d'adolescents i joves s'expliquen més pel fet de tenir una determinada edat i participar de les anomenades "cultures juvenils" que no pas per l'origen cultural de la família)...

El dret a la diferència no s'ha d'entendre mai com una legitimació de la desigualtat. *Diferència* no significa *desigualtat*; no és el contrari *d'igualtat*, sinó de *semblança*. De la mateixa manera *diversitat* no equival necessàriament a *desigualtat*. La diversitat cultural i el respecte a aquesta diversitat no justifiquen cap tipus de discriminació en cap cas.

En parlar de diversitat entren en joc les identitats grupals mitjançant els processos de reconeixement i diferenciació. La identitat grupal, els sentiments de pertinença, es reforcen amb la contraposició amb altres grups. Cal tenir present que el procés d'identificació i definició de *l'altre* es fa sovint en base a prejudicis i estereotips. Hi ha la tendència a identificar els fills i filles de les famílies immigrants amb una suposada cultura d'origen (en tot cas d'origen familiar). Habitualment, la imatge d'aquestes cultures d'origen es construeix igualment a base de tòpics i estereotips, sense tenir en compte que les cultures són complexes i dinàmiques, i que aquest alumnat acostuma a disposar de múltiples referents, la qual cosa construeix identitats múltiples i complexes.

Malgrat els discursos políticament correctes, sovint en l'àmbit escolar, com en la resta de la societat i a vegades com a conseqüència, hi ha racisme. I aquest es

manifesta en els casos d'actituds de rebuig entre l'alumnat, en el tracte no igualitari per part del professorat (a vegades amb la millor intenció del món) i del sistema escolar, i en la presència d'elements sexistes, etnocèntrics i xenòfobs en els currículums i en els llibres de text. L'etnocentrisme és "natural", en la mesura que hom tendeix a interpretar el món a partir de la pròpia experiència, del propi context. Tothom és més o menys etnocèntric, però quan es troba en una posició de poder (com en el cas del colonialisme o de les situacions d'explotació de les minories), l'etnocentrisme pot derivar fàcilment en racisme, com a ideologia legitimadora de les desigualtats intolerables.

La incorporació a la societat en general i les aules de persones provinents d'altres llocs ofereix una bona oportunitat per qüestionar l'etnocentrisme tradicional i construir una visió del món més d'acord amb la realitat present i futura del món globalitzat. Els llibres de text han de ser sensibles a aquests canvis i han d'aprofitar aquestes oportunitats educatives.

5.2.- Prejudicis i estereotips als llibres de text

S'han elaborat estudis sobre el tractament de la diversitat i la presència de continguts racistes i sexistes en llibres de text que han denunciat que la majoria de textos escolars analitzats són inadequats per abordar els projectes d'ensenyament i aprenentatge interculturals i inclusius. S'ha assenyalat que el tractament de la diversitat de l'estat espanyol, la presència de l'ètnia gitana i l'anàlisi dels fenòmens migratoris són inadequats, de manera que l'alumnat no pot assolir les competències necessàries per entendre alguns dels conflictes rellevants de la nostra època ni tampoc referents morals i ètics que il·luminin els dilemes que es plantegen. També s'han denunciat sovint –fins al punt, en ocasions, d'haver-los de retirar del mercat- materials docents amb continguts sexistes, tant en les imatges com en els continguts textuals.

Les relacions entre les persones, emmarcades en aquests materials, es concreten en els aspectes següents:

- a) Més presència de la figura masculina en totes aquelles situacions en què intervé l'acció humana. Això fa que la presència femenina sigui mínima i de segona categoria subsidiària, o nul·la.
- b) Una realitat desvirtuada, ja que en els llibres només hi apareix una part de la realitat social i, per tant, en resulta una reducció amb uns estereotips basats en el sexe, molt marcats.

Algunes de les conclusions que es desprenen d'aquests estudis sobre llibres de text són les següents:

- Etnocentrisme i sexisme en els continguts i del vocabulari en les diferents àrees: geografia i història, ciències naturals, plàstica, llengües, matemàtiques, tecnologia...
- Presència d'estereotips i prejudicis:
  - En els rols, funcions, responsabilitats familiars, socials, professionals...etc dels homes i de les dones. Les relacions familiars que hi apareixen són encara convencionals amb uns papers de sexe i unes funcions a la manera tradicional
  - Les relacions d'escola estan jerarquitzades segons el sexe i amb totes les marques d'autoritat masculina (majoria de professors, majoria d'interpel·lacions referides a personatges masculins, papers de sexes potenciats);

- A les relacions professionals i de treball es posa molt èmfasi en els papers atribuïts a un sexe, d'acord amb una distribució de l'àmbit públic i de l'àmbit privat (el món de la producció i de l'activitat pública en general, és masculí, mentre que el món de la reproducció i de l'activitat domèstica és femení);
- Les relacions humanes en el medi natural-rural-urbà, hi són presentades de manera artificiosa, bucòlica, amb la distribució de papers i feines tradicionals, sovint ben allunyades de la realitat actual.
- En l'explicació de la història, la idea que hi ha uns habitants "de sempre" que de tant en tant són envaïts o civilitzats per "altres".
- En la presentació del racisme com un fet inevitable i causat pel "xoc" entre cultures, sense parlar, o parlant poc, de les relacions de poder i dels interessos econòmics que l'afavoreixen.
- En una visió paternalista de la immigració, presentant els migrants com a víctimes d'una situació però sense presentar-los com a subjectes actius, que han fet una opció de progrés, emprenedors que busquen una nova forma de vida...
- Invisibilitat o deficientes presentacions de les cultures no occidentals i de la cultura gitana als llibres de text.
  - De forma explícita, la diversitat cultural apareix en els textos: de manera molt genèrica, políticament correcta, i sense un desenvolupament o aprofundiment posterior; com a llunyana, exòtica i curiosa; com a manifestació de la cultura simbòlica. De forma implícita apareix devaluada, racialitzada i estereotipada.
  - Presentació de les cultures com a blocs estàtics i monolítics, utilització excessiva de la cultura com a factor explicatiu, visió estereotipada dels trets culturals, insistint massa en els trets diferencials i poc en els comuns amb altres grups.

5.3.- Algunes orientacions més concretes

⇒ 1.- Evitar els continguts racistes, sexistes i discriminadors dels llibres de text

- Revisar els continguts i l'orientació dels materials per intentar eliminar estereotips i prejudicis (generalitzacions i interpretacions culturalistes, sexistes, homofòbiques, xenofòbiques...).
- Revisar els continguts i l'orientació dels materials per disminuir l'etnocentrisme ("descobertes", "nous mons", reducció de la història del món a l'àmbit occidental...).
- En relació a àrees curriculars determinades:
  - Recollir el protagonisme de les dones i dels grups culturalment minoritzats, al llarg de la història i en l'actualitat, en les diferents disciplines i àrees curriculars.
  - Geografia i història: considerar els contextos no occidentals, altres perioditzacions històriques, presentar els fets històrics vistos pels "altres" (croades vistes pels àrabs, "descoberta d'Amèrica vista pels indis, colonització vista pels africans...), donar veu a qui no ha tingut oportunitat d'escriure llibres d'història.
  - Ciències naturals: cal una visió més global del planeta com a ecosistema, més èmfasi en la unitat de l'espècie humana, explicació de l'origen de les diferències de color de la pell, diferenciació entre allò genètic i allò cultural...
  - Plàstica i música: més informació sobre arts no occidentals.
  - Matemàtiques: aportacions no occidentals a la història de la matemàtica.
  - Tecnologia: presentació com a mitjà per adaptar-se a diferents medis, per tant, diversa (per evitar la identificació entre tecnologia sofisticada i superioritat cultural), presentar reflexions ètiques sobre la tecnologia.

⇒ 2.- Presentació adequada dels models de vida social.

- No s'ha d'ocultar ni en el text escrit ni en les il·lustracions que l'acompanyin que en la història de la humanitat hi ha hagut sovint actuacions discriminatòries per raó de sexe o per qualsevol altra raó. El que cal evitar es qualsevol expressió que suposi una aprovació implícita o explícita de la discriminació.
- La voluntat i la capacitat de modificació de la conducta de la humanitat en el present i en el futur, han d'impregnar tots els models de vida social que es reflecteixin en els llibres de text, de cara a eliminar tota forma de discriminació.
- Cal tenir en compte, a més dels indicador de tipus quantitatiu (el més palès dels quals és la presència/absència dels dos sexes), els aspectes qualitatius, com ara la valoració que es fa socialment d'una determinada activitat humana, o d'un lloc de treball, o d'uns determinats valors. Cal evitar sempre qualsevol protagonisme d'un dels dos sexes, i alhora qualsevol estereotip de caràcter sexista

⇒ 3.- Defugir l'essencialisme i el determinisme cultural.

- El fenomen de la globalització obliga a "mundialitzar" els continguts per tal que els aprenentatges siguin significatius. Amb independència de les migracions, l'alumnat viu en un món ampli, amb referències d'abast mundial. Cal parlar de la globalització i reflexionar sobre aquests processos, i incloure de manera específica aportacions no occidentals
- Donar elements i referències que permetin entendre i analitzar la realitat i els conflictes actuals des d'una perspectiva crítica, a partir d'una anàlisi contextualitzada i complexa: diversitat dins l'estat espanyol, presència de minories ètniques (gitanos), anàlisi dels fenòmens migratoris...
- Entendre la diversitat en un sentit ampli i analitzar els múltiples factors que la provoquen (culturals, socials, econòmics, de gènere, d'edat...).
- Fer una reflexió crítica sobre les diferents cultures a partir de proposar definicions del concepte de "cultura" des de la perspectiva antropològica:
  - Com a eina i recurs d'adaptació humana a un entorn determinat (cada cultura és la millor resposta adaptativa d'un grup humà al seu entorn concret).
  - Com a procés dinàmic i en constant reelaboració, sotmès a les variables d'espai i de temps.
  - Considerats com un conjunt d'elements i pautes culturals adquirits al llarg del procés de creixement i desenvolupament personal, de forma conscient i inconscient, voluntària i involuntària, en funció de les trajectòries personals i les circumstàncies i contextos específics, i que es combinen de manera concreta i específica en cada individu, donant com a resultat sincretismes personals que porten a compartir elements i pautes culturals amb diferents grups.
- Analitzar nocions de *cultura* i d'*identitat*, definides en base a estereotips i elements folklòrics: "ser català", "ser espanyol", "ser musulmà"... A partir del reconeixement dels estereotips que són atribuïts al propi grup, es pot reflexionar sobre els estereotips atribuïts als altres.

⇒ 4.- Promoure activitats que permetin l'acostament afectiu i la identificació empàtica amb l'alteritat per a la modificació de prejudicis i el canvi d'actituds.

- Fomentar una actitud oberta per a l'apropament com a pas previ a qualsevol activitat d'aquest tipus. Una possibilitat és proposar un objectiu explícit prou engrescador per motivar una activitat i treballar aquest apropament com a objectiu no explícit.
- Promoure el treball en comú per a l'assoliment d'un mateix objectiu permet el coneixement de l'*alteritat* des d'una perspectiva individual, i en conseqüència, una percepció més real, no tan sotmesa a prejudicis, que facilita les relacions interpersonals.
- Promoure activitats generadores d'empatia que permetin la identificació afectiva amb altri. La identificació afectiva interpersonal és molt més útil que qualsevol raonament per a la modificació de prejudicis i el canvi d'actituds.

- Tenir en compte que l'ús d'activitats lúdiques que permetin la creació d'experiències vivencials positives i enriquidores poden suposar un bagatge important a l'hora de contrarestar positivament els efectes dels prejudicis.

⇒ 5.- Treballar el conflicte i la seva resolució:

- Incloure "dilemes" donant pistes per avançar en la seva resolució. Cal educar en la complexitat, en l'anàlisi i en la capacitat de resoldre de manera raonada i igualitària els conflictes.

⇒ 6.- Presentar propostes de treball per a tutories, eixos transversals, tractament grupal dels estereotips i prejudicis....

- Per treballar qüestions com la construcció identitària, el dol migratori, les actituds xenòfobes... cal insistir en els múltiples factors de la construcció identitària presentant-la com una tasca comuna, sigui quina sigui la procedència de l'alumnat: en tot intervén la qüestió cultural, però també hi intervenen molts que altres factors que, sovint, són comuns.
  - Parlar del dol migratori tenint en compte que tindrà un pes específic molt diferent segons els casos, presentant-lo en el context del dol en general (per la pèrdua de la infància, o del nucli familiar anterior, o pel canvi de barri o d'escola...) i amb l'objectiu d'integrar-lo per construir present i futur.
  - Combatre les actituds xenòfobes en el marc del respecte en general, treballant des de l'empatia i la reflexió i no des del adoctrinament moralista, aprofitant referents que siguin model per a l'alumnat (música rap, sèries, esport...).
- Proposar eixos transversals que facilitin la comprensió del fet migratori i l'existència de diversitat.
- Presentar dinàmiques de grup que permetin:
  - Posar-se en la pell de qui es veu exclòs o és víctima de discriminació.
  - Treballar la integració de cada alumne i cada alumna com a individu dins el grup.

⇒ 7.- Tractament dels temes d'educació intercultural i per a la cohesió social en totes les àrees del currículum:

- Destacar aportacions d'altres cultures a la ciència.
- Treballar amb dades estadístiques, sobre temes relacionats amb les migracions o les desigualtats de la riquesa.
- Presentar la història o la geografia (mapes inclosos) des de perspectives no etnocèntriques.
- Presentar totes les llengües com iguals en importància, independentment de la seva utilització en àmbits "erudits", desemmascarant prejudicis lingüístics.
- Recollir produccions literàries i artístiques no occidentals.

6.- ALGUNES EXEMPLIFICACIONS QUE PODEN CONSULTAR-SE A INTERNET

6.1.- Ús del català en un marc educatiu plurilingüe

6.1.1 **Veü dels Kats**. Editorial Mediterrània (amb la col·laboració de la Secretaria de Política Lingüística i del Departament d'Educació)

El llibre planteja activitats de reflexió sobre situacions comunicatives diverses que permeten analitzar actituds i conductes de parlants amb diferents perfils lingüístics. Amb aquestes activitats, el lector pot familiaritzar-se amb la realitat sociolingüística del nostre país, amb l'objectiu de desenvolupar la consciència sociolingüística i tenir més informació a l'hora d'analitzar els usos lingüístics propis. Es tracta, per tant, d'una eina per treballar els usos lingüístic entre els joves.

6.1.2.- **Jal-Ling (Janua Linguarum)**: <http://dewey.uab.es/jaling/> amb materials didàctics per treballar en la diversitat lingüística i cultural. Perquè es tinguin més criteris de selecció, hi ha una breu presentació de les propostes de materials. Clicant sobre els títols de les unitats didàctiques o materials diversos es troba una primera presentació on hi ha els enllaços que duen als diferents materials per a la preparació de les activitats educatives centrades en la diversitat lingüística i cultural.

6.2.- Igualtat de possibilitats: l'equitat educativa i la igualtat de gènere

6.2.1.- **Coeducació**: <http://www.xtec.es/innovacio/coeducacio/> Pàgina web dels centres que desenvolupen Projectes de Coeducació i unitats didàctiques amb mirada coeducativa. Especialment als Apartats Experiències, Recursos i Bibliografia trobareu exemples d'unitats didàctiques, crèdits i activitats que s'estan portant a terme en les diferents línies de treball que abasta la coeducació

6.2.2. - **Col·lectiu "IGUALTAT"** de la Coord. d'ONG Solidàries de les com. gironines i l'Alt Maresme: <http://www.solidaries.org/igualtat/index2.htm>
Clicar damunt **Per treballar a l'aula**. Trobareu un recull d'idees, activitats i materials per a professors i professores que vulguin treballar la igualtat de tracte entre gèneres a les seves classes, classificades per àrees curriculars.

6.2.3.- **Intermon Oxfam**: <http://www.intermonoxfam.org/page.asp?id=1182> disposa d'un monogràfic que tracta el tema de la igualtat d'oportunitats, centrant-se en aquells aspectes on encara persisteixen les desigualtats entre homes i dones. Els materials abasten des de la realitat més immediata de l'alumnat, passant per la família i l'escola, fins a la presentació de les realitats llunyanes on es constaten situacions similars de discriminació i desigualtat d'oportunitats. Es presenten guies didàctiques i activitats per cada cicle de primària i per secundària.

6.2.4.- **Asociación Pro-Derechos Humanos:**

<http://edualter.org/material/mujer/sedupaz.htm>

Para chicos y chicas. Unidad didáctica (Sistema sexe-gènere) Cicle educatiu 12-16 anys. Aquest material (guies per al professorat, fitxes de treball per l'alumnat i documents) forma part del llibre Sistema sexo-género del Seminario de Educación para la Paz de la Asociación Pro-Derechos Humanos, publicat per l'Editorial Los Libros de la Catarata.

6.3.- **Dret a la diferència: aprendre a ser i a conviure**

6.3.1.- **Editorial Santillana:**

<http://www.indexnet.santillana.es/indexnet2003/monograficos/Inmigracion>

Monogràfics. Inmigració. Dossier monogràfic sobre el tema de la immigració, la integració social, el racisme i el multiculturalisme. Es preveu activitats i exercicis pels diferents cicles educatius.

6.3.2.- CARBONELL F. **Més iguals que diferents:**

<http://miqd.iespana.es/index.htm> Web "L'escola al Fòrum" dins el projecte Fòrum Barcelona 2004. Selecció de deu unitats, traduïdes al català, totes per educació secundària, extretes de la publicació en CD ROM *Más iguales que diferentes*, editat per "*Cuadernos de Pedagogía*", editorial Praxis. Es tracten temes d'identificació i eradicació de prejudicis, migracions, igualtat de drets, grups i cultures minoritàries, llengües en perill, etc.

Moltes unitats es plantegen per a desenvolupar-se mitjançant treball per grups cooperatius heterogenis. S'indica l'àrea curricular en la que es pot desenvolupar l'activitat.

6.3.3.- **Grupo Eleuterio Quintanilla. Viaje a la esperanza:**

<http://www.equintanilla.com> Clicar "Publicaciones" Materiales para el estudio de las migraciones en la Educación Secundaria Obligatoria. Nou quaderns que permeten un estudi sistemàtic del fenomen de les noves migracions: causes, conseqüències, la dona immigrant, les cultures dels immigrants... etc.

6.3.4.- **Formación en Educación Intercultural para asociaciones juveniles:**

<http://www.aulaintercultural.org/IMG/pdf/consejojuventud.pdf>

Un llibre de Luz Martínez Ten, Martina Tuts i Jonatán Pozo Serra. Es tracta d'un llibre editat pel consell de la Joventut d'Espanya en l'any 2004 per a donar suport la formació sobre educació intercultural en la joventut.